

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง " การเข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมินิเวศน์จะเขิงเทรา " มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรรายย่อยในการเข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยในเขตภูมินิเวศน์จะเขิงเทรา
2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากที่เกษตรกรได้เข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยในเขตภูมินิเวศน์จะเขิงเทรา

การวิจัยในครั้งนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ผู้วิจัยจะแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 ส่วน คือ เกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ จำนวน 420 คน และเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ จำนวน 50 คน โดยมุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ทศนคติและความเชื่อมั่นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อโครงการนำร่องฯ โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์โดยเป็นแบบคำถามปิดและแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครบถ้วนทั้ง 470 ราย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ตารางแสดงจำนวนและร้อยละในการแจกแจง ซึ่งเป็นสถิติเชิงพรรณนา อธิบายลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่าง ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ทศนคติและความเชื่อมั่นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อโครงการนำร่องฯ

ส่วนการทดสอบสมมติฐาน ผู้วิจัยใช้ ไค - สแควร์ (Chi - square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในการวิเคราะห์

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างจะเป็นกลุ่มเกษตรกรต้นแบบ ตามรายชื่อของโครงการนำร่องฯ เขตภูมินิเวศน์จะเชิงเทรา จำนวน 50 ราย โดยมุ่งศึกษาสภาพและการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่างเมื่อได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

สรุปผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

1.1 ข้อมูลด้านภูมิหลังทางประชากร เศรษฐกิจและสังคม

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านเพศ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 47.1 และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 52.9

- ในด้านอายุ กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงอายุ 31 – 40 ปีมีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 36.2

ในขณะที่ช่วงอายุ 21 – 30 ปีมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.6

- ในด้านระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ป.1 – ป.6 มีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.3 ในขณะที่ระดับการศึกษา ปวส. / ปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.4

- ในด้านรายได้ กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ในครอบครัวต่อเดือน 3,000 – 5,000 บาท มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.5 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ 20,000 บาทขึ้นไป มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.2

- ในด้านสถานภาพในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพเป็นพ่อ แม่ในครอบครัวมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.5 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพเป็นปู่ ย่า ตา ยาย มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 7.6

- ในด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 – 4 คนมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.9 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 7 คนขึ้นไปมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 9.8

- ในด้านรูปแบบการประกอบอาชีพเกษตรกร พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ที่มีรูปแบบการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมแบบปลูกพืชอย่างเดียวนั้นมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 47.6 ในขณะที่รูปแบบที่เลี้ยงสัตว์อย่างเดียวนั้นมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 9.5

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านเพศ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเพศชายร้อยละ 58.0 และเพศหญิงร้อยละ 42.0

- ในด้านอายุ กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงอายุ 31 – 40 ปีมีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 60.0

ในขณะที่ช่วงอายุ 41 - 50 ปีมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 2.0

- ในด้านระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษา ม.1 – ม.3 มีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.0 ในขณะที่ระดับป. 1 - ป. 6 มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.0

- ในด้านรายได้ครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ในครอบครัวต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ในครอบครัวต่อเดือน 10,000 - 20,000 บาทมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 34.0

- ในด้านสถานภาพในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพเป็นพ่อ แม่ในครอบครัวมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 80.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพเป็นลูก ป้า น้า อา มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 8.0

- ในด้านจำนวนสมาชิกในครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 – 4 คนมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 58.0 ในขณะที่จำนวนสมาชิกในครอบครัว 1 - 2 คนมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 4.0

- ในด้านรูปแบบการประกอบอาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่มีรูปแบบการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมแบบปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทั้งหมด

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการรู้จักโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย :

กรณีศึกษาเขตภูมิโนแควนครังแรก

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ จำนวน 420 คนรู้จักกับโครงการนำร่องฯ

ครั้งแรก

- จากกำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน / นายอำเภอ มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 45.7

- จากเพื่อน / เพื่อนบ้าน / คนในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 18.8

- จากเจ้าหน้าที่ทางราชการ คิดเป็นร้อยละ 16.4

- จากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ คิดเป็นร้อยละ 10.0

- จากคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 7.6

- จากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ใบปลิว มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.4

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รู้จักกับโครงการนำร่องฯ ครั้งแรก

- จากเจ้าหน้าที่ทางราชการ คิดเป็นร้อยละ 32.0
- จากเพื่อน / เพื่อนบ้าน / คนในชุมชน และจากกำนัน / ผู้ใหญ่บ้าน / นายอำเภอ ในจำนวนที่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 20.0
- จากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ คิดเป็นร้อยละ 16.0
- จากคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 8.0
- จากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ใบปลิว คิดเป็นร้อยละ 4.0

1.4 ข้อมูลด้านทัศนคติที่มีต่อโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมินิเวศน์จะเชิงเทรา ผลจากการศึกษาไม่ก่อให้เกิดมีประโยชน์เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีไม่เห็นด้วยในทุกประเด็นที่มีต่อโครงการนำร่องฯ มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างนี้ไม่เข้าร่วมในโครงการนำร่องฯ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ เห็นด้วยในทุกประเด็นด้านที่มีต่อโครงการนำร่องฯ มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมในโครงการนำร่องฯ (แสดงในภาคผนวก)

1.5 ข้อมูลด้านความเชื่อมั่นที่มีต่อโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมินิเวศน์จะเชิงเทรา ผลจากการศึกษาไม่ก่อให้เกิดมีประโยชน์เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ไม่เชื่อมั่นอย่างมากในทุกประเด็นที่มีต่อโครงการนำร่องฯ มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่เข้าร่วมในโครงการนำร่องฯ ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ เชื่อมั่นอย่างมากในทุกประเด็นที่มีต่อโครงการนำร่องฯ มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมในโครงการนำร่องฯ (แสดงในภาคผนวก)

1.6 ข้อมูลเกี่ยวกับการสนับสนุนทางการเงิน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในข้อมูลด้านการได้รับการสนับสนุนทางการเงิน กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 89.5 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืน มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10.5

- ในข้อมูลด้านแหล่งเงิน กลุ่มตัวอย่างที่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการ

ประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จำนวน 44 คน ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากภายนอกชุมชน มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.8 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากแหล่งเงินภายในชุมชน มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.2

- ในข้อมูลด้านแหล่งเงินมีส่วนช่วยให้ครอบครัวเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการได้รับการสนับสนุนทางการเงินจะมีส่วนช่วยให้ครอบครัวได้เข้าร่วมโครงการนำร่อง มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 64.5 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการสนับสนุนทางการเงินไม่มีส่วนช่วยให้ครอบครัวได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 35.5

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านการได้รับการสนับสนุนทางการเงิน กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ทั้งหมดเคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืน

- ในข้อมูลด้านแหล่งเงิน กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อการประกอบเกษตรกรรมแบบยั่งยืนจากภายในชุมชน มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินเพื่อประกอบเกษตรกรรมยั่งยืนจากภายนอกชุมชนมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 78.0

- ในข้อมูลด้านแหล่งเงินมีส่วนช่วยให้ครอบครัวเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการได้รับการสนับสนุนทางการเงินจะมีส่วนช่วยให้ครอบครัวได้เข้าร่วมโครงการนำร่อง มีสัดส่วนมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการสนับสนุนทางการเงินไม่มีส่วนช่วยให้ครอบครัวได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20.0

1.7 ข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมิโนะแควจะเชิงเทรา

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านจุดประสงค์ของการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ มีจุดประสงค์

หลักเพื่อชักชวนกลุ่มตัวอย่างให้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.6 ในขณะที่จุดประสงค์หลักของการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ เพื่อช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาทางเกษตร มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.4

- ในด้านการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ ไม่มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 70.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.0

- ในข้อมูลด้านความถี่ในการติดต่อสื่อสาร กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการติดต่อสื่อสารจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ ที่มีความถี่แบบ 1 – 3 เดือน / ครั้ง และแบบมากกว่า 2 เดือน / ครั้งหรือไม่เคย มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 90.0 ในขณะที่การได้รับการติดต่อสื่อสารจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความถี่แบบทุกวันและ 2 – 3 วัน / ครั้ง และแบบ 1 – 3 สัปดาห์ / ครั้ง มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10.0

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านจุดประสงค์ของการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ มีจุดประสงค์หลักเพื่อส่งข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ต่างๆ มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.0 ในขณะที่จุดประสงค์หลักของการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ เพื่อทักทายกันตามปกติ มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 12.0

- ในด้านการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าการติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ทั้งหมด

- ในข้อมูลด้านความถี่ในการติดต่อสื่อสาร กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการติดต่อสื่อสารจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ ที่มีความถี่แบบทุกวันและ 2 – 3 วัน / ครั้ง และแบบ 1 – 3 สัปดาห์ / ครั้ง ทั้งหมด

1.8 ข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 55.8 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่เคยมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.2

- ในข้อมูลการมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างฯ มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่า การมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืนไม่มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.9 ในขณะที่การมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืนมีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.1

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน กลุ่มตัวอย่างที่มีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืนทั้งหมด

- ในข้อมูลการมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างฯ มีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความคิดเห็นว่า การมีโอกาสดูเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืนมีส่วนช่วยครอบครัวในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

1.9 ข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ของโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรมัยยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมิโนะจะเชิงเทรา

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านการยอมรับประโยชน์ของโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่า โครงการนำร่องฯ ไม่มีประโยชน์ต่อครอบครัว มีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 71.4 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่าโครงการนำร่องฯ มีประโยชน์ต่อครอบครัวมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.6

- ในด้านความคิดเห็นในเรื่องประโยชน์ของโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความ

คิดเห็นว่า ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.2 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่า คนในครอบครัวได้มีงานทำร่วมกันมีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.6

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

- ในด้านการยอมรับประโยชน์ของโครงการนำร่องฯ ทั้งหมดมีความคิดเห็นว่า โครงการนำร่องฯ มีประโยชน์ต่อครอบครัวทั้งหมด

- ในด้านความคิดเห็นในเรื่องประโยชน์ของโครงการนำร่องฯ กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่า ได้ลดต้นทุนมีสัดส่วนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.0 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดเห็นว่า ใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้เปลี่ยนวิธีการเกษตรรูปแบบใหม่และคนในครอบครัวได้มีงานทำร่วมกัน มีสัดส่วนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 6.0

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ และการอภิปรายผลสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

สมมติฐานที่ 1 เกษตรกรที่มีอายุมากกว่าน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่มีอายุมากกว่าเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีอายุน้อยกว่า (ตารางที่ 8) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น อายุเป็นปัจจัยในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนา ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ซึ่งผลจากการศึกษาในครั้งนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Kuafman (1949) สุมนา นาคพงษ์ (2524) สมใจ สังข์แสดม (2526) อุบลวรรณ สืบยุบล (2529) ประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) วราพร ศรีสุพรรณและอรทัย อาจอ่ำ (2536) ที่พบว่า อายุเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของสุจินต์ ดาววีระกุล (2527) และสิริรัตน์ บำรุงกรณ์ (2532) พบว่า อายุไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 2 เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาที่ต่ำกว่า (ตารางที่ 9) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น ระดับการศึกษาจึงเป็นปัจจัยในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ซึ่งผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Kuafman (1949) อุบลวรรณ สืบยุบล (2529) ประภาศรี พิทักษ์สุข (2532) และสุวัฒนา เฟ่งพินิจ (2524) ที่พบว่า ระดับการศึกษามีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของธวัช ทองมณี (2539) ที่พบว่า ระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 3 เกษตรกรที่มีรายได้มากกว่าน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้น้อยกว่า

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่มีรายได้มากกว่าเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้น้อยกว่า (ตารางที่ 10) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น รายได้จึงเป็นปัจจัยในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม เนื่องจากกระบวนการของเกษตรกรรมยั่งยืนจะต้องมีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรรายย่อยที่จะเข้าร่วมโครงการจึงจำเป็นต้องมีกำลังทรัพย์ที่เพียงพอส่วนหนึ่งในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์และอีกส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเกษตรของตนเองทั้งหมด

ผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Kuafman (1949) กรมการพัฒนาชุมชน (2519) สมใจ สังข์เสถม (2526) ที่พบว่า รายได้มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของสุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ประภาศรี พิทักษ์สุข (2532) สุวัฒนา เฟ่งพินิจ (2524) ที่พบว่า รายได้ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 4 เกษตรกรที่มีขนาดครอบครัวใหญ่กว่าน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่มีขนาดครอบครัวเล็กกว่า

จากการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่มีขนาดครอบครัวใหญ่กว่าเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ไม่แตกต่างจากเกษตรกรที่มีขนาดครอบครัวเล็กกว่า (ตารางที่ 11) ไม่เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น ขนาดครอบครัวจึงไม่มีความสัมพันธ์อย่างใดต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ซึ่งผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Kuafman (1949) และสิริรัตน์ บำรุงกรณ์ (2532) ที่พบว่า ขนาดครอบครัวไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของสมใจ สังข์แสดม (2526) ที่พบว่า ขนาดครอบครัวมีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 5 เกษตรกรที่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงิน

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงินน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยได้รับการสนับสนุนทางการเงิน(ตารางที่ 12) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น การสนับสนุนด้านการเงินจึงเป็นปัจจัยในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ในพื้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยดีนัก เงินจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นมีทุนทรัพย์และกำลังใจในการประกอบอาชีพต่อไป โดยเฉพาะรูปแบบการเกษตรแบบใหม่ที่เกษตรกรเหล่านั้นยังไม่คุ้นเคยและยังไม่มีผลงานที่แพร่หลายเท่าใดนัก

ผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Kuafman (1949) กรมการพัฒนาชุมชน (2519) กรรณิกา ชมดี (2524) สมใจ สังข์แสดม (2526) ที่พบว่า รายได้มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของสุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ประภาศรี พิทักษ์สุข (2532) สุวัฒนา เฟ่งพินิจ (2524) ที่พบว่า รายได้ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 6 เกษตรกรที่เคยมีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืนน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยมีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืน

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่เคยมีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืนน่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยมีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืน (ตารางที่ 13) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น การได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จเป็นปัจจัยสำคัญอย่างปานกลางในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ทั้งนี้ ในกระบวนการของโครงการนำร่องฯ เกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นจะต้องได้อบรมและดูงานในเขตพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน จึงทำให้เกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นได้มองเห็นขั้นตอนที่ชัดเจนและผลที่ได้ในทางรูปธรรม จึงกล้าตัดสินใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการได้

ผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) ที่พบว่า การได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จมีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สมมติฐานที่ 7 เกษตรกรที่เคยได้รับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ น่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยได้รับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ

จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรที่เคยได้รับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ น่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยได้รับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ (ตารางที่ 14) เป็นไปตามสมมติฐาน

ดังนั้น การได้รับการติดต่อของเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างสูงมากในการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ รวมถึงโครงการเพื่อการพัฒนาใดๆ ที่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลาที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ จะมีข้อกำหนดและมาตรฐานในการปฏิบัติที่ชัดเจนและรัดกุม ซึ่งเกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติตาม ดังนั้น การที่เจ้าหน้าที่เข้ามาดูแลและติดต่อสื่อสารบ่อยครั้งก็จะทำให้เกษตรกรเกิดความอบอุ่นใจและมีความคล่องตัวในการทำงานและมีการแก้ไขปัญหาที่ทันท่วงที

ผลจากการศึกษาในประเด็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของสมใจ สังข์แสดม (2526) สุมนา นาคพงศ์ (2524) สมใจ สังข์แสดม (2524) วราพรรณและอรทัย อาจอำ (2536) วีรบูรณ์ วิสารทกุล (2538) ที่พบว่า การได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ แต่มีลักษณะแตกต่างจากผลการศึกษาของรัช ทองมณี (2536) ที่พบว่า การได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ

สำหรับสมมติฐานที่ 8 เกษตรกรที่มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการนำร่องฯ น่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีทัศนคติที่ดีต่อโครงการนำร่องฯ และสมมติฐานที่ 9 เกษตรกรที่มีความเชื่อมั่นต่อโครงการนำร่องฯ น่าจะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีความเชื่อมั่นต่อโครงการนำร่องฯ มีผลการวิจัยที่ไม่ได้แสดงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการอภิปราย

โดยสรุปแล้ว ผลของการวิจัยเรื่อง “ การเข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมินิเวศน้จะเชิงเทรา ” ที่ใช้ปัจจัยนำมาศึกษาทั้งหมด 9 ปัจจัย หลังจากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ทั้งหมด 6 ปัจจัย ได้แก่
 - 1.1 อายุ
 - 1.2 ระดับการศึกษา
 - 1.3 รายได้
 - 1.4 การสนับสนุนด้านการเงิน
 - 1.5 การได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืน
 - 1.6 การติดต่อของเจ้าหน้าที่

2. ปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มี 1 ปัจจัย ได้แก่ ขนาดครอบครัว

การอภิปรายผลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาวิจัย พบว่า เกษตรกรรายย่อยทั้ง 50 รายที่เป็นเกษตรกรต้นแบบมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนในด้านการเรียนรู้และกระบวนการกลุ่มเป็นไปตามขั้นตอนของโครงการนำร่องฯ อันเนื่องมาจากสถานการณ์ปัญหาความล้มเหลวของการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ดังนี้

ในส่วนที่เป็นฐานชุมชนนั้น เกษตรกรรายย่อยเหล่านั้นมีความรู้ ความเข้าใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนในระดับที่สามารถถ่ายทอดไปสู่คนในชุมชนได้ บางชุมชนก็มีแนวโน้มที่จะได้รับความร่วมมือ แต่ยังมีบางชุมชนที่ประสบปัญหาในเรื่องของการได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเนื่องจากยังไม่ถึงเห็นถึงผลประโยชน์ของโครงการนำร่องฯ นี้ และยังเห็นว่า มีกระบวนการที่ซับซ้อนและใช้เวลายาวนาน

เกษตรกรต้นแบบมีความคิดว่า เกษตรกรยั่งยืนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้เนื่องจากแนวคิดหลักของการทำงานอยู่ที่ การที่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ และยังรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายประสานความร่วมมือไปยังพื้นที่อื่นอีกด้วย แต่จะต้องอาศัยเวลาการสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมให้กับคนในชุมชนได้เห็น เพื่อให้เข้ามาร่วมมือกันในอนาคต แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะธำรงรูปแบบการเกษตรแบบนี้ต่อไปในชุมชนได้ ต้องมีการปลูกฝังไปสู่รุ่นลูกหลาน ซึ่งเกษตรกรต้นแบบทุกคนได้กระทำกันเป็นเรื่องปกติทุกวัน

ในส่วนที่เป็นฐานภูมิปัญญา การที่เกษตรกรต้นแบบยอมรับรูปแบบการเกษตรกรนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในครอบครัวด้วยเช่นกัน ซึ่งทุกคนในทุกครอบครัวของเกษตรกรต้นแบบมีความสุข ความสบายใจมากขึ้นกว่าช่วงที่ยังไม่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ เนื่องจากได้เห็นผลลัพธ์ที่สร้างประโยชน์ให้กับครอบครัวและพื้นที่ที่มีระบบการจัดการด้านต่างๆ ที่ดีขึ้นอันเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้จากการฝึกอบรมของโครงการนำร่องฯ ดังนั้น วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกรต้นแบบจึงมีคุณภาพกว่าเกษตรกรรายย่อยทั่วไป สร้างความภาคภูมิใจอันเกิดจากความตั้งใจและมุ่งมั่นในการทำงาน

นอกจากนั้น การทำงานในรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนนี้ ทางโครงการนำร่องฯ ยังได้ประสานการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับพื้นที่และสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในทางเดียวกัน ซึ่งเกษตรกรมีความรู้จากการฝึกอบรมในการผลิต การแปรรูปและการจัดจำหน่ายจากภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ทำให้เกิดความรักและภูมิใจในพื้นที่อาศัยของตนเองอีกด้วย

ในรายครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีความชัดเจนในการฟื้นฟูระบบแรงงานแบบเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ คือ สมาชิกทุกคนในครัวเรือนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเกษตรตามความถนัดและความสามารถของเพศ วัย ในระดับชุมชนยังคงมีการฟื้นฟูระบบแลกเปลี่ยนแรงงานในการช่วยเหลืองานในแปลงเกษตรเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานในแปลงเกษตร แต่การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นแบบสมัยใหม่คือ หากครัวเรือนใดได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนในการทำงานในแปลงเกษตรของตนแล้วเมื่อถึงเวลาที่ต้องช่วยแรงงานในแปลงเกษตรของเพื่อนแล้วไม่สามารถไปช่วยได้ ตนจะต้องช่วยเหลือเป็นจำนวนเงินในอัตราค่าจ้างแรงงานรายวันขั้นต่ำของพื้นที่นั้น ๆ

นอกจากนี้ในแปลงเกษตรกรรมที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ หากสมาชิกรายได้ประสบปัญหาด้านแรงงาน ความรู้และเทคนิคในการทำการเกษตรในแปลง เกษตรกรต้นแบบรายอื่นดำเนินการเยี่ยมชมและลงแรงช่วยเหลือในการจัดการและแก้ไขปัญหาในแปลงเกษตรให้อย่างเข้มข้น

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นรูปแบบการใช้ภูมิปัญญาแบบผสมผสาน สามารถแบ่งได้เป็น 5 ด้าน คือ

1. ด้านเกษตรกรรม ภูมิปัญญาที่ชัดเจนคือ การปรับปรุงดิน การปลูกผักพื้นบ้าน และการขยายพันธุ์พืช
2. การใช้สมุนไพร ในภูมินิเวศน์มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรเพื่อการกำจัดศัตรูพืช การรักษาโรคคนและการรักษาโรคสัตว์
3. การจัดการน้ำ เป็นภูมิปัญญาที่ใช้ในการปรับปรุงน้ำที่ใช้ในการเกษตร การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ภูมิปัญญาด้านการผลิตเป็นการใช้ภูมิปัญญาแบบผสมผสาน
4. การแปรรูปผลผลิต ภูมิปัญญาความรู้ด้านการแปรรูปผลผลิตทั้งสัตว์น้ำ เนื้อสัตว์ พืชผักและข้าว ในลักษณะของการใช้ภูมิปัญญาแบบผสมผสาน
5. การตลาด เป็นการปฏิบัติโดยใช้ภูมิปัญญา มีการขายตามบ้านหรือมีการออกร้านตามเทศกาลต่างๆ

ในส่วนของการผลิต เป้าหมายสำคัญของโครงการนำร่องฯ ในการปรับเปลี่ยนฐานการผลิต คือ การฟื้นฟูระบบเกษตรกรรมยั่งยืน โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว มาเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอก สร้างความมั่นคงทางอาหารภายในครอบครัวและชุมชน

ในส่วนนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งไม่มีการใช้สารเคมี และมุ่งรักษาสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ ซึ่งเกษตรกรบางรายยอมรับว่า ในช่วงแรกอึดอัด ปรับตัวยากและเกิดความไม่มั่นใจในผลลัพธ์ของการทำงาน แต่เมื่อตั้งใจจริงแล้วก็พบกับความสำเร็จในที่สุด

สภาพเศรษฐกิจจากที่เคยประสบปัญหา อาทิ หนี้สินมากมาย ไม่มีเงินออม เป็นต้น รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้อง อาทิ ดินขาดคุณภาพ น้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ก็ค่อยๆ หายไปเมื่อได้เข้ามาร่วมโครงการนำร่องฯ เนื่องจากเจ้าหน้าที่โครงการนำร่องฯ จะสอนวิธีการจัดการด้านการเกษตรที่ถูกต้องในกระบวนการเรียนรู้จากโครงการ และกระบวนการกลุ่มในรูปแบบต่างๆ อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการจัดการด้านการการเงิน การวางแผนการลงทุน การสร้างเงินทุนหมุนเวียนและการตลาดให้แก่เกษตรกรกลุ่มเกษตรกรในโครงการเพื่อเรียนรู้วิธีการทำงานและการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน เป็นต้น

สภาพพื้นที่ของครอบครัวเกษตรกรต้นแบบพบว่า มีความแตกต่างจากเกษตรกรรายย่อยอื่นๆ เนื่องจากมีการจัดการในด้านทรัพยากร ด้านการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ รวมถึงพื้นที่การอยู่อาศัยที่เป็นระบบ สอดคล้องกับธรรมชาติ

สำหรับการแปรรูปที่ได้ในระดับครัวเรือน เกษตรกรต้นแบบจะมีวิธีการหลากหลาย เช่น นำปลามาทำปลาร้า/ปลาเค็ม ตากแห้ง ผลไม้ เช่น นำมะม่วงมาทำกวน/ดอง/แช่อิ่ม/เชื่อม นำมะพร้าวมาทำมะพร้าวแก้ว และการแปรรูปผักต่างๆ เช่น ผักกาดดอง หน่อไม้ดอง ผักเสี้ยนดอง และการทำข้าวเกรียบ ชนิดต่างๆ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการแปรรูปมาก่อนจะมีโครงการนำร่องฯ ส่วนใหญ่ การแปรรูปจะทำในระดับครัวเรือน มีเพียงการแปรรูปมะพร้าวแก้ว ข้าวเกรียบ และมะขามแก้วเท่านั้นที่ทำในระดับกลุ่ม ผลผลิตที่แปรรูปที่ได้จะนำไปทั้งบริโภคและขาย ยกเว้น การทำปลาร้า/ปลาเค็มตากแห้ง และหน่อไม้ดองที่ทำไว้บริโภคภายในครัวเรือน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผลผลิตจากแปลงยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่ผลผลิตที่ได้จะเป็นพืชผักอายุสั้น ผักพื้นบ้าน และไม้ผล ส่วนผลผลิตจากสัตว์จะเป็นหมู ไช้เปิด ไช้ไก่ และปลา เป็นต้น ส่วนการขายเกษตรกรจะการขายในไร่นาหรือตลาดที่มีอยู่แล้ว ได้แก่ ตลาดในชุมชนเช่น ศูนย์รวมผักบ้านยางแดง ตลาดนัดริมทางที่บ้านห้วยหิน และตลาดในเมือง บริเวณที่ว่าการอำเภอพนมสารคาม และโรงพยาบาลฉะเชิงเทรา

นอกจากนี้ ทางโครงการนำร่อง ฯ ได้มีการวิจัยการตลาดสำหรับรองรับผลผลิตในอนาคต มีผลผลิตหลายชนิดที่สามารถขายได้ในตลาดหลายแห่ง

ในส่วนของฐานทรัพยากร จะพบว่า สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่เป้าหมายยังมีความหลากหลายของพันธุ์พืช เนื่องจากชาวบ้านได้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ บางหมู่บ้านมีการนำพันธุ์พืชพื้นบ้านและผักกินยอดมาปลูกเพื่อการอนุรักษ์ในที่ทำกินของตนเอง บางหมู่บ้านมีการสร้างกลไกรับผิดชอบป่าชุมชนและแหล่งน้ำสาธารณะของชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการ รวมถึงการให้ความสำคัญในการฟื้นฟูสภาพดิน ทำให้สภาพดินเริ่มดีขึ้น มีไส้เดือนในดินที่ช่วยทำให้ดินร่วนซุยและมีอินทรีย์วัตถุในดินเพิ่มมากขึ้นสภาพดินเป็นสีดำ ขณะเดียวกันชาวบ้านบางส่วนมีการเลี้ยงสัตว์และมีการใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ในการปรับปรุงดินด้วย

ทั้งนี้ โครงการนำร่อง ฯ ได้ตระหนักเรื่องการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสาธารณะ มาเป็นเวลานาน และมองว่าเป็นสิทธิของชุมชนที่จะต้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาตินี้ให้ดีที่สุด จะมีเรื่องทรัพยากรนี้ที่บ้านห้วยน้ำใส คือ ดูแลทั้งแหล่งน้ำธรรมชาติและป่าชุมชน ส่วนบ้านยางแดงจะชัดเจนในเรื่องสิทธิชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ

เกษตรกรต้นแบบทุกคนมีจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม อันรวมถึงการสั่งสอนให้ลูกหลานของตนเองเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนเอง และชี้ให้เห็นถึงโทษของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งผลย้อนสู่ตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ด้านประเด็นการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “ การเข้าร่วมโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย : กรณีศึกษาเขตภูมิโนนจะเชิงเทรา ” ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ซึ่งรูปแบบทางการเกษตรแบบยั่งยืนแม้จะมีมานานแล้วในประเทศไทยก็ตาม แต่ก็นับว่า เป็นสิ่งใหม่สำหรับเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่นี้ รวมถึง ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรแบบเก่าโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เปลี่ยนการเกษตรแบบพืชเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรทำมาเป็นเวลาหลาย 10 ปีที่เน้นการใช้สารเคมีและมุ่งเร่งสร้างผลผลิตในจำนวนที่มากมายมหาศาล ให้เป็นเกษตรกรรมแบบยั่งยืนโดยเน้นการบริโภคในครัวเรือนก่อนแล้วจึงนำไปขายในท้องตลาด มีการดำเนินงานโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศ

จากงานวิจัยในครั้งนี้ จะพบว่า กลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ แล้ว มีฐานะความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงมีกระบวนการคิดเพื่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น แตกต่างไปจากช่วงเวลาก่อนที่จะเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ เป็นอย่างมาก ซึ่งมาจากกระบวนการและกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและรัดกุมของโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย รวมถึง แรงกายและความมุ่งมั่นในระยะเวลาอันยาวนาน จนสามารถเห็นผลในทางรูปธรรมที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยในครั้งนี้ก็พบว่า ขั้นตอนที่มากมาย ระยะเวลาที่ยาวนานและการขาดการสนับสนุนในหลายด้านก็อาจทำให้เกษตรกรไม่เกิดทัศนคติ ความเชื่อมั่นและกำลังใจในการเปลี่ยนแปลงไปสู่เกษตรกรรมแบบยั่งยืนได้เช่นกัน

ดังนั้น ในการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีส่วนร่วมนี้ เกษตรกรต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างในการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการนำร่องฯ นี้ แต่จะสังเกตได้ว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ ทัศนคติและความเชื่อมั่น เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการเข้าร่วมโครงการ แม้ว่า เกษตรกรรายย่อยทั้งหลายเหล่านั้นจะมีพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนที่จะเข้าร่วมโครงการต้องมีความพร้อมในด้านทัศนคติและความเชื่อมั่นในประโยชน์ที่มากมายของรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน อาทิ สร้างการพึ่งตนเองได้ มีรายได้ที่มั่นคงขึ้น สร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในครอบครัวและชุมชนของตนเอง เป็นต้น จึงพบว่า ทัศนคติและความเชื่อมั่นของเกษตรกรรายย่อยที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ มีทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ดีอยู่แล้วต่อโครงการนำร่องฯ และเมื่อเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ แล้วก็มีทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ดีขึ้นไปอีก ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาเกษตรกรรายย่อยที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ

ถึงสาเหตุและแนวทางแก้ไขในส่วนของทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ไม่ดีต่อโครงการนำร่องฯ เพื่อสามารถนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและสร้างแนวทางเพื่อขยายแนวคิดและวิธีปฏิบัติของเกษตรกรรมยั่งยืนต่อไป

ทั้งนี้ การที่จะส่งเสริมกระบวนการคิดภายในของเกษตรกรให้เข้าใจและมีทัศนคติ รวมถึงความเชื่อมั่นในเชิงบวกนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาวิจัยในประเด็นของการสร้างทัศนคติและความเชื่อมั่นที่ดีต่อโครงการพัฒนา รวมถึงกระบวนการปลูกฝังรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนไปสู่รุ่นต่อไปในอนาคต จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งสำหรับประเด็นในการวิจัยในครั้งต่อไป

จากประเด็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ พบว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ เป็นปัจจัยที่สนับสนุนหรือต่อต้านนวัตกรรมใหม่ที่เข้ามาในชีวิตของเกษตรกร ดังนั้น การวิจัยในการมุ่งศึกษาช่องทางในการเสริมสร้างการตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่างๆ อาทิ การสร้างแผนประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมกับช่วงวัยหรือระดับการศึกษา เป็นต้น

นอกจากนั้น ปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ได้แก่ การสนับสนุนด้านการเงิน การติดต่อจากเจ้าหน้าที่และความร่วมมือในการสร้างตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในโครงการพัฒนาต่างๆ ต่อไป สามารถสะท้อนได้จากการศึกษาของงานวิจัยนี้ เนื่องจากการสนับสนุนทั้งทางการเงิน การร่วมมือต่างๆ เป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกษตรกรกล้าที่จะเสี่ยงลงทุนทั้งด้านเวลา แรงงานและกำลังทรัพย์ในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ซึ่งเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นวิถีทางการเกษตรที่ต้องอาศัยความตั้งใจจริงและระยะเวลาในการเตรียมพร้อมพอสมควร การศึกษาวิจัยในส่วนของปัจจัยในการเสริมสร้างความต่อเนื่องในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยั่งยืนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อโครงการนำร่องฯ นี้ รวมถึงโครงการพัฒนาทางการเกษตรต่างๆ

2. ด้านนโยบาย

จากลักษณะการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า เป็นกรณีศึกษาเฉพาะเขตภูมินิเวศน์อะเชิงเทรา แต่ก็ทำให้สามารถเห็นมุมมองและประเด็นที่น่าสนใจหลายประการสำหรับการเผยแพร่รูปแบบการพัฒนาแบบใหม่ในประเทศไทย กล่าวคือ นโยบายการทำงานและความต่อเนื่องจะต้องมีความชัดเจนและต้องสอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่

จากงานวิจัยในครั้งนี้ พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยดีนัก ประกอบกับเผชิญปัญหาในด้านการประกอบอาชีพมายาวนาน เกิดภาระหนี้สินมากมาย การสนับสนุนจะต้องมีความเต็มທີ່ทั้งในด้านงบประมาณในการดำเนินงานของประชาชน ความต่อเนื่องและการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดจากเจ้าหน้าที่ของโครงการ เพื่อให้ประชาชนสามารถมีร่างกาย แรงใจในการทำงานที่ต้องใช้ระยะเวลาและความตั้งใจนี้

จากการศึกษา พบว่า ในกรณีของโครงการนำร่องฯ นี้มีความล่าช้าถึง 3 ปีก่อนที่จะได้เริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2544 และการดำเนินงานเป็นความร่วมมือของภาคเอกชนและประชาชน ทั้งที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีบทบาทในการสนับสนุนมากกว่านี้ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและการแพร่กระจายอย่างรวดเร็วขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเสร็จสิ้นโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรายย่อยแล้ว ทางภาคเอกชนและรัฐบาลควรที่จะมีการสนับสนุนและส่งเสริมในวงกว้างมากกว่าสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการนำร่องฯ นี้แล้ว นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมและปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับเกษตรกรรุ่นต่อไปในการสืบสานรูปแบบเกษตรกรรายย่อย เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

ในส่วนที่ค้นพบจากงานวิจัยนี้ คือ ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการฯ เป็นสิ่งที่น่าสนใจในการประกอบการพิจารณาและผลักดันโครงการพัฒนาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เนื่องจากในหลายปัจจัยที่ค้นพบมีการยืนยันจากงานวิจัยที่ผ่านมาหลายชิ้น ไม่ว่าจะ เป็นปัจจัยที่เป็นลักษณะทางประชากรได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ ซึ่งโครงการพัฒนาหลายโครงการของประเทศไทยที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเกษตรกรนี้ มักจะเลยและไม่ให้ความสนใจต่อลักษณะทางประชากร ทำให้การรณรงค์ เผยแพร่โครงการต่างๆ จึงไม่ได้รับการตอบรับหรือความร่วมมือเท่าที่ควร ดังนั้น รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรอย่างยิ่งที่จะค้นหาวิธีการใน

การสร้างวิธีการที่จะเข้าถึงลักษณะทางประชากรที่แตกต่างของกลุ่มเป้าหมาย ไม่ควรมองว่า กลุ่มเป้าหมายเป็นเพียงกลุ่มๆ หนึ่ง อาทิ เป็นกลุ่มเกษตรกร เป็นกลุ่มชาวไร่ เป็นต้น แต่ควรที่จะมองว่า ในกลุ่มหรือในชุมชนนั้นประกอบด้วยประชาชนที่มีลักษณะทางประชากรแบบใดบ้าง ซึ่งจะต้องให้ความสนใจในรายละเอียดมากยิ่งขึ้น

เมื่อมองกว้างออกไปในส่วนของสิ่งเกี่ยวข้องสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ระหว่างกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรรายย่อยกับโครงการนำร่องฯ พบว่า มีปัจจัยที่เกิดขึ้นที่สำคัญต่อการเข้าร่วมโครงการนำร่องฯ ได้แก่ การติดต่อสื่อสารของเจ้าหน้าที่ ซึ่งถือเป็นประการด่านแรกที่เกษตรกรรู้จักโครงการนำร่องฯ ซึ่งความรู้ ความสามารถ และความต่อเนื่องของเจ้าหน้าที่เป็นสิ่งที่เกษตรกรเรียกร้องจากเจ้าหน้าที่ เนื่องจากการเสนอ นวัตกรรมใหม่ให้กับประชาชนในเรื่องใดก็ตาม ควรต้องสร้างทัศนคติที่ดีและความน่าเชื่อถือให้เกิดขึ้น ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ยิ่งมีความดีในการติดต่อสื่อสารมากเท่าไร เกษตรกรจะมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมโครงการฯ มากขึ้นเท่านั้น เนื่องจากอาจมาจากการได้ติดต่อสื่อสารจนเกิดความเชื่อมั่นในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในส่วนนี้ คือ การได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรรายย่อย ที่จะสร้างทัศนคติและความเชื่อมั่นให้มากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรได้เห็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมสามารถดำเนินงานได้ในลักษณะนั้นอย่างมีความจริงใจ ได้ จากการศึกษา พบว่า หากเกษตรกรได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างความสำเร็จก็ยิ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมโครงการฯ มากขึ้น ดังนั้น ปัจจัยนี้จำต้องอาศัยความร่วมมือของทางรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้เกิดความสำเร็จให้แพร่หลายมากขึ้นและต่อเนื่อง รวมทั้ง ต้องอาศัยความร่วมมือจากเกษตรกรและเจ้าหน้าที่โครงการฯ ในความตั้งใจและความพยายามที่จะศึกษาความสำเร็จจากตัวอย่างต่างๆ ที่ได้มีโอกาสไปเยี่ยมชม

ปัจจัยอีกประการที่สำคัญ คือ การสนับสนุนทางการเงิน เป็นที่ทราบว่า โครงการพัฒนาต่างๆ ได้สร้างขึ้นเพื่อยกระดับฐานะและความเป็นอยู่ของเกษตรกร ดังนั้น ความพร้อมทางการเงินของเกษตรกรจึงมีไม่มากนัก จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีความพร้อมในการสนับสนุนทางการเงินอย่างมาก และต่อเนื่องโดยเฉพาะในโครงการพัฒนาที่ต้องอาศัยระยะเวลายาวนานในการสร้างผลลัพธ์ให้เกิดขึ้น จากการศึกษา พบว่า การสนับสนุนทางการเงินไม่ว่ามาจากภายในชุมชนหรือมาจากภายนอกชุมชนก็ตาม ล้วนแล้วแต่สร้างโอกาสในการเข้าร่วมโครงการฯ ให้เกิดขึ้นได้ แต่ต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้นประกอบด้วยเช่นกัน เนื่องจากโครงการนำร่องฯ นี้ ไม่ได้อาศัยเพียงการลงทุนทางการเงินเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยการลงทุนด้านแรงงาน เวลาและความร่วมมืออีกด้วย อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นสำหรับโครงการพัฒนาอื่นๆ ว่า การสนับสนุนทางการเงินเป็นสิ่งที่จำเป็นแรกที่จะทำให้เกิดความเป็นไปได้ในความร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมายของโครงการฯ

เมื่อปัจจัยด้านต่างๆ สนับสนุนให้เกิดการเข้าร่วมโครงการฯ เกษตรกรรายย่อยที่มีทัศนคติที่ดี และความเชื่อมั่นจะเข้าร่วมในโครงการฯ ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยที่มีทัศนคติที่ไม่ดีและไม่มีความเชื่อมั่นจะปฏิเสธโดยสิ้นเชิงที่จะเข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งการสร้างทัศนคติที่ดีและความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นได้นั้น เป็นสิ่งเป็นไปได้ยากเนื่องจากต้องอาศัยปัจจัยภายในของกลุ่มเป้าหมายเองที่มีต่อโครงการฯ เป็นสำคัญ แต่การที่จะเปลี่ยนแปลงปัจจัยภายในให้เกิดการเข้าร่วมนั้น จำต้องอาศัยปัจจัยหลายประการดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ การติดต่อของเจ้าหน้าที่ การสนับสนุนทางการเงิน การมีโอกาสได้เห็นความสำเร็จของเกษตรกรมัยยั่งยืน แต่ปัจจัยเหล่านี้ต้องอาศัยเวลาและแผนงานที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ดังนั้น นโยบายในโครงการพัฒนาหลายโครงการไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการขาดการศึกษาในปัจจัยที่สำคัญต่อการเข้าร่วมโครงการฯ ของกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น ในการจัดทำโครงการจึงควรมีการสำรวจความต้องการเบื้องต้นจากกลุ่มเป้าหมาย เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้แก้ไขปัญหาและส่งเสริมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม